



Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

RAPPORT UV ÖST 2004:24

ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING I FORM AV ANTIKVARISK KONTROLL

Schaktning i kv Markattan, Norrköping

RAÄ 96

Norrköpings stad och kommun

Östergötland

Dnr: 422-1854-2004

Pär Karlsson

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text Pär Karlsson

Grafik Pär Karlsson och Lars Östlin

Utskrift UV Öst, Linköping, 2004

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2004 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2004:24

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 5

Antikvarisk bakgrund 5

Undersökningens syfte 6

Undersökningens genomförande och resultat 6

Avslutning 7

Referenser 8

Administrativa uppgifter 9



Fig 1. Norrköpings moderna stadskarta (svart) samkoperad med 1640-års karta (röd) med undersökningsområdet markerat.

Schaktning i kv Markattan, Norrköping

Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst utförde i maj 2004 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i kvarteret Markattan, Norrköping. Undersökningen föranleddes av schaktningar för fjärrkyla och VA, med Henry Ståhl Fastigheter AB som uppdragsgivare.

Vid undersökningen påträffades lämningar från tomtreglerad bebyggelse från Norrköpings efterreformatoriska expansionskede: ca 1550 – ca 1660.

Inledning

Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst genomförde i maj månad år 2004 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll på innegården i kvarteret Markattan i Norrköping. Undersökningen föranleddes av schaktningsarbeten för fjärrkyla samt VA. Exploatör var Henry Ståhl Fastigheter AB i Norrköping.

För fältarbetet ansvarade arkeolog Pär Karlsson som också har sammanställt rapporten.

Antikvarisk bakgrund

Norrköping är en av Östergötlands sex medeltida städer och framträder som en stad, i juridisk mening, i det skriftliga källmaterialet vid 1300-talets mitt. Staden expanderade kraftigt under tidig modern tid. Under stormaktstiden var Norrköping rikets andra stad i storlek. Det arkeologiska kunskapsläget för den medeltida och tidigmoderna staden är bristfälligt, även om kunskapsnivån har ökat väsentligt de senaste åren.

Exploateringsområdet är beläget inom det som har pekats ut som det troliga medeltida stadsområdet, RAÄ 96. Området ligger i skärningspunkten mellan broläget över Motala ström vilket sannolikt har medeltida ursprung, Gamla Torget som av flera utpekats som stadens äldsta torg och S:t Olai kyrka, den medeltida stadsförsamlingens kyrka.

Norrköpings innerstad har under århundradens lopp genomgått stora förändringar. Vid arkeologiska undersökningar har mycket omfattande markberedningsarbeten i form av utschaktningar och motsvarande utfyllnader kunnat dokumenteras från och med åtminstone 1200-talets andra hälft (Karlsson & Menander i manus). Utfyllnaderna förefaller främst ha varit koncentrerade till de låglänta, strömnära partierna. Till detta kommer även en för Sverige ovanligt konsekvent genomförd rutnätsreglering av gatunätet i innerstaden. Regleringarna av gatunätet tog framför allt avstamp i de återuppbyggnadsarbeten som följde på de stora stadsbränderna 1655 och 1719. Det åtminstone till delar medeltida gatunätet som avbildas på den äldsta bevarade stadskartan från år 1640 är idag i princip helt utplånat.

I samband med projektet *Medeltidsstaden* (Broberg 1984) genomfördes en rekonstruktion av den förmodade ursprungliga marktopografin i Norrköping. Likaså gjordes en samkopiering av dagens gatunät och den äldsta bevarade stadskartan från år 1640, dvs från tiden före de stora gaturegleringarna. Enligt dessa kartor ligger det nu aktuella exploateringsområdet i en flack västslutning mellan den markanta höjdryggen i öster där S:t Olai kyrka ligger och torget i

söder. Enligt den samkopierade kartan från år 1640 kan schaktet komma att beröra äldre ”kvartersmark”.

I kv Markattan finns det tre tidigare arkeologiska iakttagelser. I samband med grundgrävningar på 1910-talet påträffades rester från en äldre gatusträckning (SR 27). Sommaren 2003 genomförde Riksantikvarieämbetet en arkeologisk förundersökning i kvarterets sydvästra hörn och under vintern 2003 en schaktningsövervakning i samband med fjärrkyleschaktningar i trottnarmarken utanför kvarteret (Karlsson 2004; Karlsson i manus). Vid båda undersökningarna påträffades omfattande och synnerligen välbevarade lämningar från Norrköpings expansionsperiod ca 1550-1660.

I den ursprungliga planen för schaktningsarbetena var det projekterat för tre schakt; ett parallellt med gatuhuset (S1) och två schakt tvärs över innegården (S2 & S3) (fig 2). Båda innegårdsschakten var planerade att följa äldre schakt. I det södra (S3) skulle befintlig kulvert bytas ut och i det norra (S2) skulle de nya ledningarna vila på befintlig kulvert. Schaktet parallellt med gatuhuset skulle bli helt nytt.

Efter samråd i fält valde exploatören dock att modifiera schaktningsplanerna vad gäller schaktet parallellt med gatuhuset. I stället för att schakta ett par meter ut från fasaden, med större sannolikhet för ingrepp i äldre bevarade lämningar, valdes att förlägga schaktet alldeles intill fasaden, dvs i massor som kunde antas utgöra fyllning i den nuvarande byggnadens frischakt.

Förutom de av Länsstyrelsen tillståndsgivna schakten gjordes även ett fjärde schakt invid en befintlig dagvattenbrunn (S4) (fig 2). Syftet med detta schakt var enligt uppgift att utröna möjligheterna att ansluta till befintligt dagvattensystem.

Undersökningens syfte

Resultaten från tidigare undersökningar i granngator och -kvarter antydde att det med stor sannolikhet kunde finnas mäktiga och mycket välbevarade kulturlager även i kvarteret Markattan, en sällsynthet i Norrköping.

Förundersökningen syftade till att dokumentera och tolka eventuella berörda äldre lämningar, samt att sätta in resultaten i ett relevant kulturhistoriskt sammanhang.

Undersökningens genomförande och resultat

När undertecknad anlände till kvarteret Markattan var det 4:e, icke tillståndsgivna, schaktet vid den befintliga dagvattenbrunnen redan grävt (S4). Schaktet var cirka 4x4 meter i plan och cirka 2 meter djupt. Då schaktet för brunnen och den anslutande ledningen endast var cirka 1 meter brett fanns välbevarade kulturlager och konstruktioner i samtliga schaktkanter samt i schaktbotten (fig 3).

Under den moderna asfalten fanns en cirka 1 meter tjock packe kulturlager vilka representerade moderna fyllnadsmassor. Under dessa påträffades en trälagd yta i schaktets södra del. Träläggningsen kan sannolikt tolkas som ett trägolv eller en träbrolagd markyta. Vid undersökningen i kvarteret sommaren 2003 påträffades cirka 5 meter söder ut (schakt 2, sektion 419) ett förmodat trägolv på samma höjdnivå. Dessa två träläggningsar representerar möjligen resterna efter en och samma byggnad, sannolikt inom samma tomt som det hus som

påträffades i Schakt 1, cirka 10 meter mot sydöst, vid undersökningen sommaren 2003 (Karlsson 2004) (fig 4).

Under detta fanns tjocka utfyllnadslager av humös silt, träflis och bark samt lager av rent grått morängrus. Lagerskiljerna sammanföll med läget för en stående och en liggande trästock (<0,1 m Ø) (fig 3). Lagerskiljerna och stockarna kan sannolikt tolkas representera en äldre tomtgräns.

Det fanns ingenting i kulturlagren som antydde en medeltida datering av lämningarna. I de övre lagren fanns däremot fajans vilket talar för tidigast 1600-tal. Av riktningen på träläggnings samt den lägre liggande trästocken att döma torde dock lämningarna representera den stadsplan som avbildas på kartan från år 1640. En stadsplan som utplånades efter stadsbranden år 1655.

De övriga schakten (S1-3, fig 2) berörde bara moderna fyllnadsmassor. Schakt 1, parallellt med gatuhuset, var cirka 1,5 meter brett och cirka 1 meter djupt. Detta schakt låg efter modifieringen av läget helt inom frischaktet för byggnaderna. Schakt 2, det nordliga över innegården, var cirka 1,5 meter brett och cirka 0,8 meter djupt. Botten av schaktet utgjordes av en äldre ledningskulvert och i schaktkanterna fanns bara moderna fyllnadsmassor. Schakt 3, det sydliga över innegården, var cirka 2,0 meter brett och cirka 0,6 meter djupt. Både schaktbotten och schaktkanterna utgjordes av moderna fyllnadsmassor.

Avslutning

Av de fyra schakt som grävdes på innegården i kvarteret Markattan var det ett som berörde välbevarade äldre lämningar (S4). De övriga tre schakten var dock betydligt grundare. Utifrån resultaten från undersökningarna som genomfördes i eller i anslutning till kvarteret år 2003 och den nu genomförda undersökningen kan sannolikt slutsatsen dras att det inom merparten av den idag obebyggda delen av kv Markattan finns välbevarade lämningar från gårdsmiljöer från tiden före de stora gatureglerna på 1600-talet. Resultaten från samtliga undersökningar antyder dessutom samstämmigt att denna del av staden, vilken antagits ha varit central redan under medeltiden, tagits i anspråk för tomtreglerad bebyggelse först under efterreformatorisk tid.

Linköping i juni 2004

Pär Karlsson

Referenser

- Broberg, B. 1984. *Norrköping. Medeltidsstaden 50*. Rapport. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Karlsson, P. 2004. *Efterreformatorisk urbanisering i kvarteret Markattan*. RAÄ 96. *Norrköpings stad och kommun. Östergötland*. Rapport UV Öst 2004:3. Arkeologisk förundersökning.
- Karlsson, P. *Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i Gamla Rådstugugatan och Skolgatan, Norrköping*. Riksantikvarieämbetet. I manus.
- Karlsson, P. & Menander, H. *Arkeologisk undersökning i kv Konstantinopel, Norrköping*. Riksantikvarieämbetet. I manus.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-1854-2004.

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-7977-04, 2004-05-14.

Projektnummer: 1520582.

Undersökningstid: 18-26 maj 2004.

Projektgrupp: Pär Karlsson.

Exploateringsyta: ca 140 m².

Undersökt yta: ca 140 m².

Läge: Ekonomiska kartan, blad 8G 9e, edition Norrköping, x 6496377 y 1522199.

Koordinatsystem: RT 90.

Koordinater för undersökningsytans mittpunkt: x 6496377 y 1522199.

Fynd: Tillvaratogs ej.

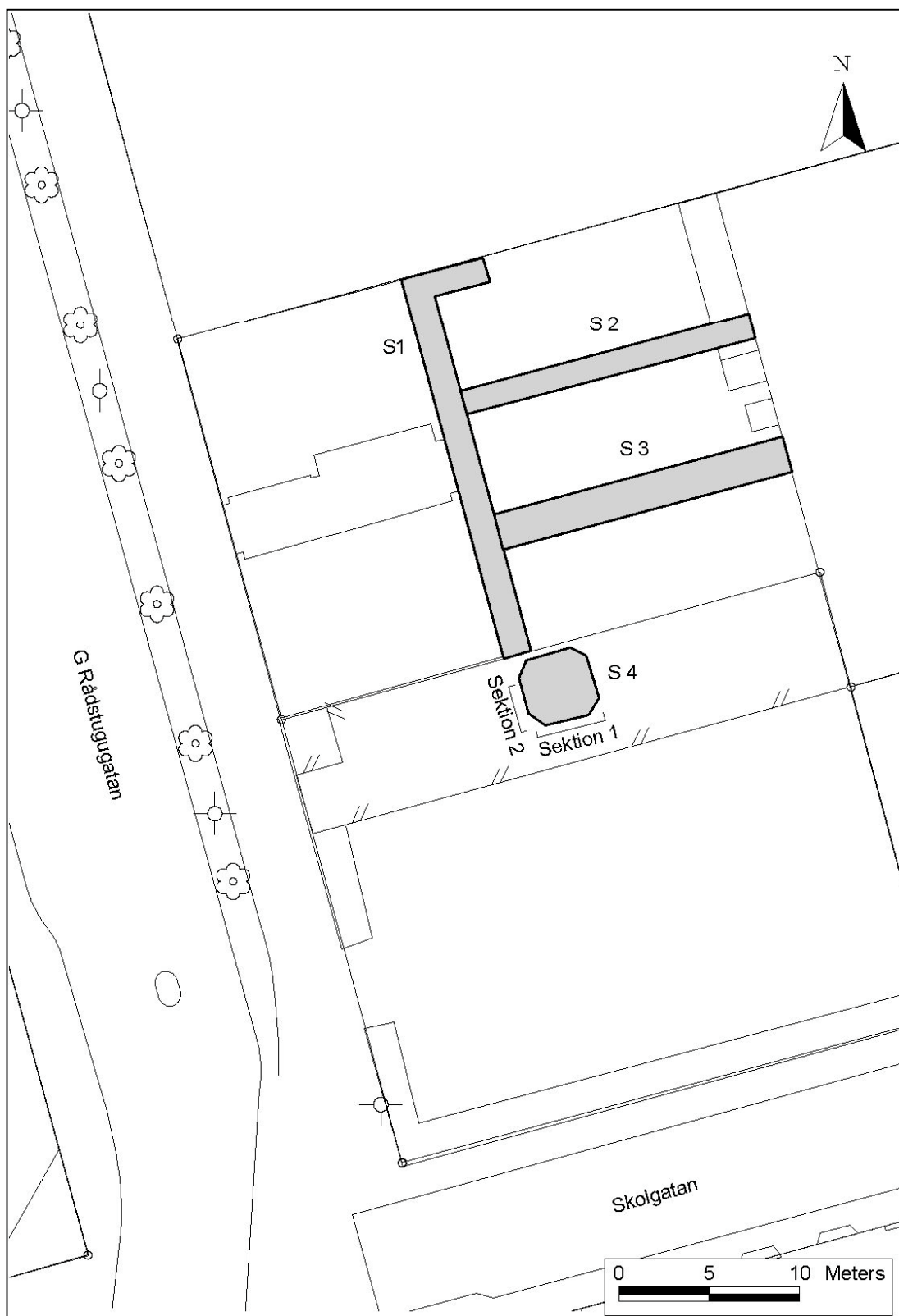


Fig 2. Undersökningsområdet med schakten 1-4 samt sektion 1 & 2 markerade.

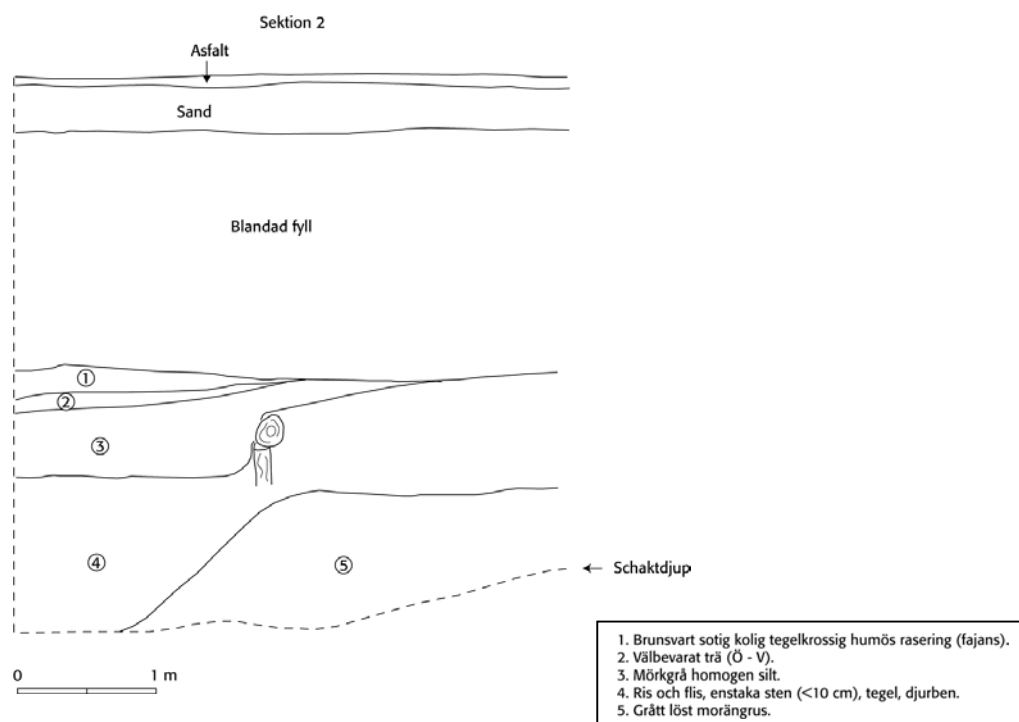
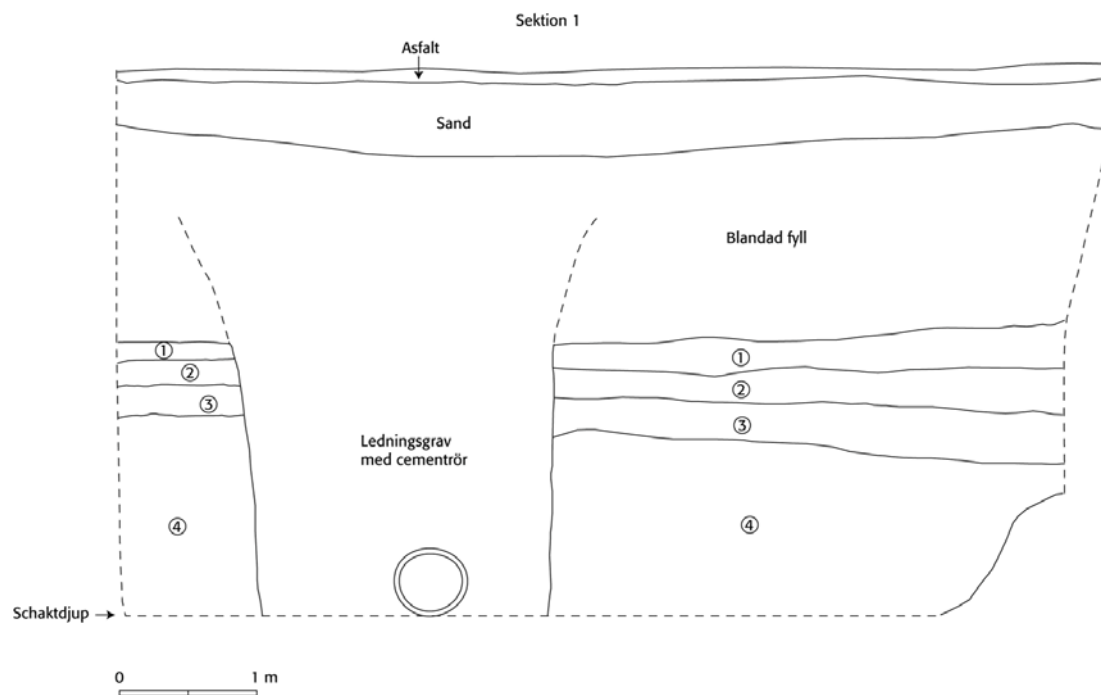


Fig 3. Sektion 1 mot söder och Sektion 2 mot öster i schakt 4. Notera den eventuella tomtrönsgränsen i form av träkonstruktion och konsekventa lagerskiljen i Sektion 2.

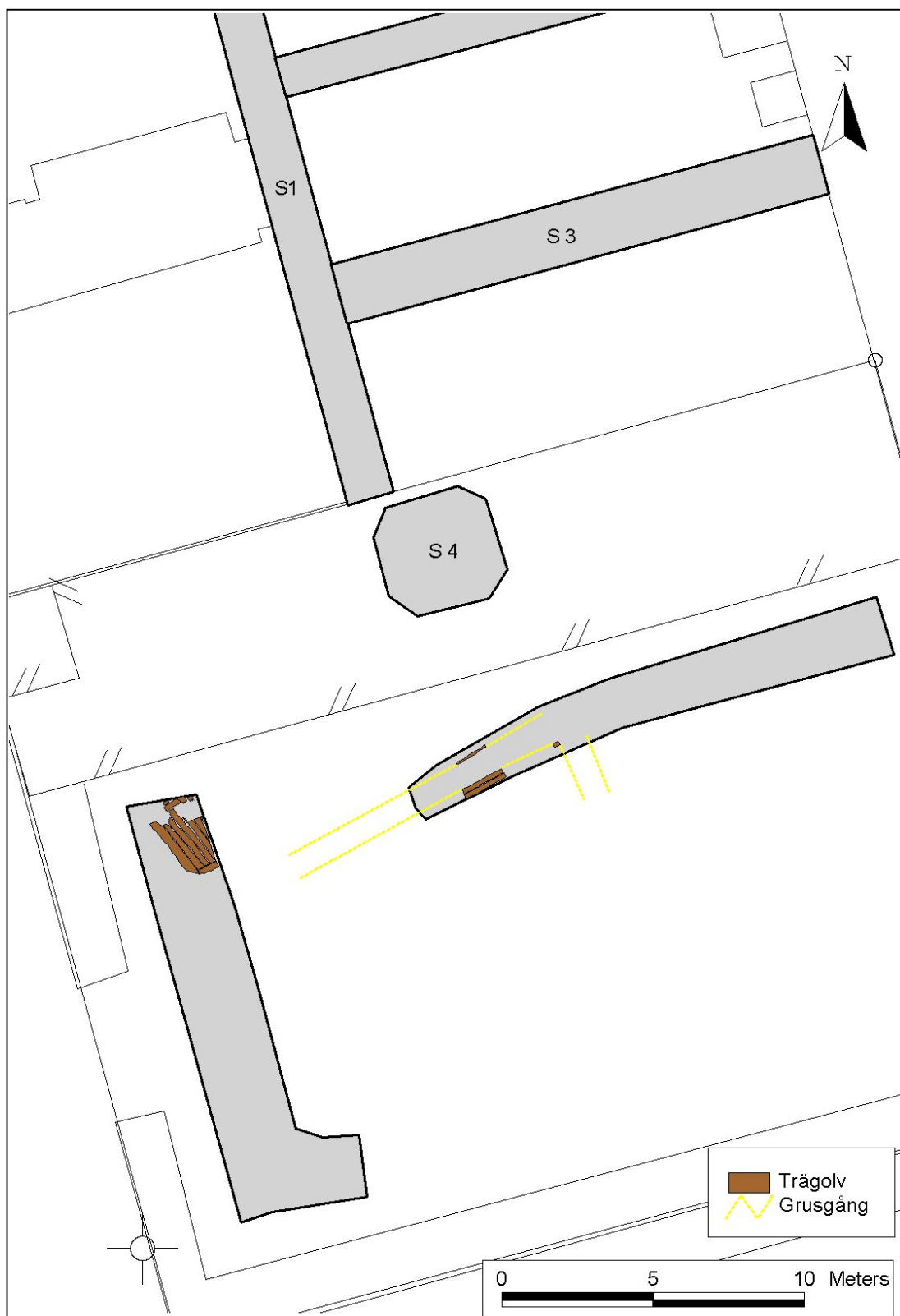


Fig 4. De i schakt 4 påträffade lämningarnas läge relativt tidigare påträffade lämningar (Karlsson 2004).